

УДК 658.027:658.012

Діагностика рівня економічної безпеки ПАТ КБ «Приватбанк»

Живко З.Б.

доктор економічних наук, професор
Львівського державного університету внутрішніх справ

Горалько О.В.

кандидат економічних наук, доцент
Львівського державного університету внутрішніх справ

Сиротюк О.В.

магістр
Львівського державного університету внутрішніх справ

У статті досліджено чотири групи показників, такі як ліквідність, достатність капіталу, ефективність управління, ділова активність, що є реальним підґрунтям для формування економічної безпеки банків, а також її високого якісного та кількісного рівнів, а діагностика рівня ЕББ є важливим та актуальним процесом. Здійснено спробу подолання одних з головних недоліків кількісних методик, таких як жорстка прив'язка до нормативних значень показників і недостатній ступінь врахування динаміки зміни показників.

Ключові слова: ліквідність, достатність капіталу, ефективність управління, ділова активність, економічна безпека банку (ЕББ), діагностика.

Живко З.Б., Горалько А.В., Сиротюк А.В. ДИАГНОСТИКА УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПАО КБ «ПРИВАТБАНК»

В статье исследованы четыре группы показателей, такие как ликвидность, достаточность капитала, эффективность управления, деловая активность, что является реальным основанием для формирования экономической безопасности банков, а также ее высокого качественного и количественного уровней, а диагностика уровня ЭББ является важным и актуальным процессом. Предпринята попытка преодоления одних из главных недостатков количественных методик, таких как жесткая привязка к нормативным значениям показателей и недостаточная степень учета динамики изменения показателей.

Ключевые слова: ликвидность, достаточность капитала, эффективность управления, деловая активность, экономическая безопасность банка (ЭББ), диагностика.

Zhyvko Z.B., Horal'ko O.V., Syrotyuk O.V. DIAGNOSTICS OF THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF PJSC KB "PRIVATBANK"

The four groups of indicators, namely liquidity, capital adequacy, management efficiency, business activity, are investigated in the article are a real ground for the formation of the economic security of banks, as well as its high quality and quantitative level, and the diagnosis of the level of EBS is an important and relevant process. An attempt was made to overcome one of the main shortcomings of quantitative methods – strict adherence to normative values of indicators and insufficient degree of taking into account the dynamics of changes in indicators.

Keywords: liquidity, capital adequacy, efficiency of management, business activity, bank economic safety (BES), diagnostics.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Гарантією незалежності кожної країни, умовою економічної стабільності та життєдіяльності суспільства в сучасних умовах є забезпечення високого рівня економічної безпеки. Економічна безпека, її рівень забезпечення в соціально-економічній системі визначають рівень соціальної безпеки у суспільстві, який виявляється в рівні розвитку людини, відповідних інститутів і суспільства загалом. Економічна безпека сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засо-

бами держави, захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки. При цьому основним критерієм економічної безпеки є здатність економіки країни зберігати та підвищувати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз.

Загалом економічна безпека банку (ЕББ) відображає ліквідність, достатність капіталу, ефективність управління, а також, що є дуже важливим на сучасному етапі розвитку банківської системи в Україні, рівень ділової активності та ділової репутації банку. Заува-

жимо, що відповідні чотири групи показників економічної безпеки банку відображають нормативні значення, які використовує НБУ для оцінювання фактичного стану комерційних банків. Тому ці чотири групи показників, а саме ліквідність, достатність капіталу, ефективність управління, ділова активність, є реальним підґрунтям для формування економічної безпеки банків, а також її високого якісного та кількісного рівнів, а діагностика рівня ЕББ є важливим та актуальним процесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням економічної безпеки банків присвячена ціла низка наукових праць. Зокрема, формулюючи визначення економічної безпеки банку, К. Тагірбеков акцентує увагу на необхідності протистояння деструктивним діям на фінансовому ринку та забезпеченні виживання в конкурентній боротьбі [1, с. 23]; Р. Гриценко вважає, що це являє собою «стан, за якого фінансова стабільність і репутація банківських установ не можуть бути втрачені через цілеспрямовані дії певної групи осіб чи організацій як усередині, так і за межами держави, а також через негативні макроекономічні та політичні чинники» [2, с. 27]; О.Бочаров звертає увагу на необхідність реалізації цільової функції, стійкого розвитку банку, збереження стабільності за внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих чинників [3, с. 15]; Н. Зачосова зазначає, що за економічної безпеки комерційного банку виникають можливості забезпечення збереження наявних активів установи та сприяння залученню нових фінансових та матеріальних надходжень від різних видів діяльності банку [4, с. 25].

Економічна безпека банківської діяльності, на думку А. Джаілової, – «це стан найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загрозам та забезпечення стабільного функціонування комерційних банків за умов багатовимірності структури соціально-економічної системи, яка складається із сукупності елементів, їх властивостей, взаємозв'язків і взаємовідносин, які функціонують згідно з об'єктивними закономірностями» [5, с. 23].

На необхідності запобігання загрозам комерційних банків і забезпечення ефективного функціонування акцентує увагу І. Барановський. Він стверджує, що «економічна безпека банку – сукупність охорони комерційної та банківської таємниці; забезпечення стану найкращого використання ресурсів щодо запобігання загрозам комерційних банків і створення умов стабільного, ефективного функціонування й максимізації прибутку» [6, с. 37].

На необхідності врахування негативного впливу чинників внутрішнього та зовнішнього характеру акцентує увагу К.Р. Тагірбекова, зауважуючи, що «економічна безпека банку – це його здатність протистояти деструктивним впливам на фінансовому ринку і забезпечити виживання в конкурентній боротьбі банківського бізнесу» [7, с. 125]. При цьому науковець стверджує, що банки мають бути здатні до виживання на тривалих часових інтервалах в конкурентній боротьбі за несприятливого впливу зовнішніх політичних, економічних та інших чинників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак конкретного аналізу показників економічної безпеки ПАТ КБ «Приватбанк» на мікрорівні, його рівня економічної безпеки та кредитного портфеля немає.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в проведенні аналізу показників економічної безпеки ПАТ КБ «Приватбанк» на мікрорівні, рівня економічної безпеки банку та кредитного портфеля.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоб своєчасно виявити наявні та потенційні недоліки у сфері забезпечення економічної безпеки банківської установи, необхідно проводити її постійний моніторинг з метою вжиття попереджувальних та запобіжних заходів зміцнення.

Економічна безпека окремого банку залежить від багатьох внутрішніх та зовнішніх факторів. Економічну безпеку кредитних установ доцільно розглядати на таких двох рівнях: економічна безпека діяльності Національного банку України (макрорівень) та економічна безпека окремо взятих банківських установ (мікрорівень). До зовнішніх факторів, що впливають на економічну безпеку як банку, так і банківської системи загалом, можна віднести:

- економічну стабільність;
- девальвацію національної одиниці;
- політичну нестабільність;
- зміни облікової ставки;
- знецінення заставного майна за кредитними операціями банків.

Отже, проблема виміру економічної безпеки банків на макрорівні набуває сьогодні великої актуальності. Адекватна оцінка наявного рівня банківської економічної безпеки впливає на повноту, своєчасність та результативність управлінських заходів із попередження, запобігання та ліквідації наявних та потенційних загроз банківській системі.

До внутрішніх факторів, що впливають на економічну безпеку банку, належать якість менеджменту, банківський маркетинг, дотри-

мання наявних економічних нормативів, кредитна та облікова політика банку тощо.

Ми проведемо аналіз показників економічної безпеки ПАТ КБ «Приватбанк» на мікрорівні (табл. 1). Для цього показники поділимо на такі групи:

1) показники, що базуються на структурі та достатності капіталу банку;

2) показники, що базуються на структурі залучених та запозичених коштів;

3) показники, що характеризують якість активів;

4) показники оцінки рівня доходності;

5) показники, засновані на оцінці рівня витрат;

6) показники, що характеризують рівень захищеності банку.

Характеризуючи показники, що базуються на структурі та достатності капіталу банку, бачимо, що протягом 2014–2015 рр. банк дотримувався нормативних значень коефіцієнта надійності та коефіцієнта достатності капіталу. Щодо 2016 р., то по жодному показнику цієї групи ПАТ КБ «Приватбанк» не дотримувався встановлених нормативних значень.

За 2014–2016 рр. банк повною мірою виконував лише другу групу коефіцієнтів, а саме показників, що базуються на структурі зобов'язань (залучених коштів). Одним із важливих показників у цій групі є рівень процентної маржі банку.

Цей показник характеризує можливість банку здійснювати прибуткову діяльність. Зниження маржі банку негативно впливає на економічну безпеку банку. В нашому разі значення цього показника знаходиться в межах нормативних значень.

Порівняння цього показника із середнім значенням у банківській системі та значеннями конкурентів визначає рівень потенційної конкурентоспроможності банку. Істотне зниження маржі за короткий проміжок часу негативно впливає на рівень економічної безпеки банку. На думку окремих авторів, значення процентної маржі має становити мінімум 4–5%. За період 2014–2016 рр. ПАТ КБ «Приватбанк» зменшив рівень процентної маржі з 7,1% до 6,4%.

Стосовно показників, що базуються на аналізі якості та структури активів, то слід відзначити повне недотримання нормативних значень за весь аналізований період. Винятком є лише коефіцієнт покриття проблемних кредитів створеними резервами у 2016 р. Саме формування резервів у 2016 р. в сумі 184 341 млн. грн. та, відповідно, збиток у сумі

176 048 млн. грн. вплинули на негативну тенденцію основних показників діяльності банку.

У групі показників оцінки рівня доходності одними з найважливіших показників є рентабельність активів та рентабельність доходів. Як видно з табл. 1 ПАТ КБ «Приватбанк» не дотримується мінімальних значень показників, тобто банк спрацював неефективно.

У групі показників, заснованих на оцінці рівня витрат, доцільно зупинитись на коефіцієнті дієздатності банку, тобто співвідношенні витрат до доходів. Цей показник характеризує здатність банку заробляти достатньо для того, щоб покрити витрати й отримати прибуток. Протягом 2014–2015 рр. значення показника було в межах нормативних значень. Ще одним важливим показником, що характеризує ефективність роботи банку, є прибуток на одного працівника. Показник характеризує успішність кадрової політики, оскільки роздуті штати працівників потребують великих затрат. Чим вище значення показника, тим це краще для банківської установи. В нашому разі в 2015–2016 рр. банк не дотримувався нормативних значень цього показника.

Останню групу складають показники, що характеризують рівень захищеності банку. Показники ліквідності, які характеризують здатність банку своєчасно здійснювати платежі за зобов'язаннями, перебувають в межах нормативних значень.

Рівень економічної безпеки залежить від якості активів, а найбільше кредитного портфеля. За аналізований період рівень проблемних кредитів збільшувався, і на кінець 2016 р. він досяг критичного значення. Коефіцієнт кредитних ризиків (дає змогу оцінити, чи сума сформованих резервів покриє збитки за проблемними кредитами) лише у 2016 р. виходив за межі нормативних значень.

Для оцінювання економічної безпеки ПАТ КБ «Приватбанк» використаємо комплексну методику з інтегральним значенням у 130 балів, тобто по 10 балів на кожний запропонований показник. За кількістю набраних балів визначимо рівень економічної безпеки.

Особливість запропонованої нами методики полягає в тому, що в ній здійснено спробу подолання одних з головних недоліків кількісних методик, таких як жорстка прив'язка до нормативних значень показників і недостатній ступінь врахування динаміки зміни показників. Особливо це стосується виставлення балів.

Для усунення недоліків пропонується ввести поняття «сіра зона» за аналогією з погіршністю у фізиці. Вона характеризує зна-

Показники економічної безпеки ПАТ КБ «Приватбанк» за 2014–2016 рр.

Найменування показника	Порогове значення	На кінець дня 31 грудня		
		2014 р.	2015 р.	2016 р.
<i>Показники, що базуються на структурі та достатності капіталу банку</i>				
1. Коефіцієнт надійності	Не менше 5%	17,41	15,45	-0,42
2. Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів (достатність капіталу)	Не менше 4%	13,00%	10,64%	-0,64%
3. Співвідношення статутного капіталу до балансового капіталу	15–50%	79,89%	77,27%	-5 747,73%
<i>Показники, що базуються на структурі зобов'язань (залучених коштів)</i>				
4. Коефіцієнт розвитку клієнтської бази	15–40%	37,71	38,17	39,11
5. Коефіцієнт співвідношення депозитів строкових та депозитів до запитання	Більше 1	2,67	2,35	2,85
6. Коефіцієнт залежності ресурсної бази від залучених міжбанківських кредитів	Менше 20%	11,57%	13,752%	10,05%
7. Коефіцієнт співвідношення капіталу та строкових депозитів	Не менше 20%	23,92%	22,00%	-0,66%
8. Рівень процентної маржі	>5,0%	7,10%	5,90%	6,40%
<i>Показники, що базуються на аналізі якості та структури активів</i>				
9. Вага проблемних кредитів у чистих активах	Не більше 10%	30,49%	36,61%	101,30%
10. Покриття проблемної заборгованості власним капіталом	Не має перевищувати 50%	264,87%	344,16%	-23 565,65%
11. Коефіцієнт покриття проблемних кредитів створеними резервами	Більше 70%	33,20%	29,97%	88,69%
<i>Показники оцінки рівня доходності</i>				
12. Рентабельність банківських активів	>1,50%	0,02%	0,09%	-0,85%
13. Ефективність роботи банку	Більше 1	0,95	0,87	0,56
14. Ефективність операцій з процентними коштами	Більше 1	1,14	0,92	0,68
15. Ефективність комісійної діяльності	Більше 1	1,65	1,78	2,33
16. Рентабельність доходів	8–20%	10,79%	6,20%	-364,63%
17. Дохідність 1 грн. активів	14–22%	17,63%	17,79%	23,53%
18. Коефіцієнт ризику вкладень	10–18%	12,01%	11,85%	16,20%
19. Коефіцієнт використання внутрішньобанківських резервів	5–15%	31,90%	33,39%	31,12%
20. Коефіцієнт управління затратами	10–25%	39,03%	25,38%	83,96%
21. Коефіцієнт доходності капіталу	1,2–1,7	1,04	1,11	-37,70
22. Коефіцієнт ефективності управління спредом за основним капіталом	10–35%	8,02%	8,49%	-0,72%

Закінчення таблиці 1

23. Коефіцієнт ефективності використання внутрішньобанківських резервів	5–15%	5,63%	5,93%	7,32%
<i>Показники, засновані на оцінці рівня витрат</i>				
24. Коефіцієнт дієздатності банку	<1,0	0,88	0,86	1,45
25. Частка процентних витрат у процентних доходах	<0,8	0,71	0,91	0,88
26. Коефіцієнт непроцентних витрат на 1 грн. активів	1–4%	6,88%	4,51%	19,76%
27. Коефіцієнт покриття непроцентних витрат непроцентними доходами	>0,5	1,22	0,76	2,69
28. Прибуток на одного співробітника	Не нижче середньогалузевого або середнього значення по групі, в яку входить банк; сьогодні воно становить 11 000 грн.	1 841,12 грн.	974,24 грн.	-38 568,45 грн.
<i>Показники, що характеризують рівень захищеності банку</i>				
29. Коефіцієнт достатності капіталу	>10%	11,18%	10,70%	2,10%
30. Ліквідність (миттєва)	>20%	70,00%	57,00%	63,52%
31. Поточна ліквідність	>40%	84,00	60,00%	147,43%
32. Короткострокова ліквідність	>60%	99,00%	97,00%	73,83%
33. Рівень проблемних кредитів	<5%	40,76%	50,01%	476,90%
34. Коефіцієнт кредитних ризиків на одного контрагента	Не більше 25%	17,25%	23,48%	26,79%
35. Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань	Оптимально 0,53–0,9; >0,9 – низька кредитна стійкість; <0,53 – загроза збитків	0,85	0,82	0,21

чення показника, за якого важко однозначно оцінити показник. Наприклад, показник рівня проблемних кредитів рекомендовано не більше 5%. Допустиме значення цього показника в банку 4,8% формально відповідає нормативу, але реально цей показник у бальному виразі не можна прирівнювати до значення показника, наприклад, у 2%. Аналогічно є ситуація, коли показник дорівнює 5,1%. Формально він не відповідає нормативу, але реально за своєю економічною сутністю дуже близький до значення 4,8%. Якщо не враховувати «сіру зону», картина для цих двох банків буде діаметрально протилежною. Тому доцільно використовувати як «сіру зону» інтервал $\pm 10\%$ від нормативного значення [8, с. 201]. Розподіл балів з урахуванням значення показника наведено в табл. 2.

У табл. 3 наведено конкретні значення «сірих зон» для кожного із запропонованих показників, які розраховані на основі нормативних значень, запропонованих в економічній літературі.

За результатами аналізу банк може отримати один з трьох типів оцінки рівня економічної безпеки, а саме критичний (менше 80 балів), недостатній (80–110 балів), достатній (110–130 балів).

Критична оцінка означає серйозне порушення рівня економічної безпеки банку. Недостатня оцінка свідчить про наявність низки проблем у діяльності банку, які в майбутньому можуть стати причиною виникнення кризи. Достатня оцінка відповідає задовільному рівню економічної безпеки банку [8, с. 203].

Проведемо аналіз показників ПАТ КБ «Приватбанк» за 2014–2016 рр. (табл. 4).

Таблиця 2

Розподіл балів з урахуванням значення показника [8, с. 201]

Параметр показника	Кількість балів
Гірше за нижній поріг «сірої зони»	0
Гірше за норматив, але вище за нижній поріг «сірої зони»	5
Краще за норматив, але гірше за верхній поріг «сірої зони»	7,5
Краще за норматив і вище за верхню межу «сірої зони»	10

Таблиця 3

Значення «сірих зон» для кожного із запропонованих у методиці показників [8, с. 202]

Назва показника	Нормативне значення	«Сіра зона»
Рентабельність активів, %	1,5	1,35–1,65
Рівень процентної маржі (кредити-депозити), %	>5	4,5–5,5
Ефективність роботи банку	Більше 1	0,9–1,1
Ефективність операцій з процентними коштами	Більше 1	0,9–1,1
Ефективність комісійної діяльності	Більше 1	0,9–1,1
Прибуток на одного співробітника	11 000	10 000–12 000
Ліквідність (миттєва), %	>20	18–22
Поточна ліквідність	>40	36–44
Короткострокова ліквідність	>60	54–66
Рівень проблемних кредитів, %	<5	4,5–5,5
Коефіцієнт кредитних ризиків	Не більше 25%	23–27
Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань	Оптимально 0,53–0,9; >0,9 – низька кредитна стійкість; <0,53 – загроза збитків	0,5–0,99
Коефіцієнт достатності капіталу	>10	9–11

При цьому проаналізуємо такі показники діяльності ПАТ КБ «Приватбанк», як рентабельність активів, рівень процентної маржі (кредити-депозити), ефективність роботи банку, ефективність операцій з процентними коштами, ефективність комісійної діяльності, прибуток на одного співробітника, ліквідність (миттєва), поточна ліквідність, короткострокова ліквідність, рівень проблемних кредитів, коефіцієнт кредитних ризиків, коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань, коефіцієнт достатності капіталу.

У 2014 р. рівень безпеки був недостатнім, а у 2015–2016 рр. – критичним. Це свідчить про наявність низки проблем у діяльності банку, які в майбутньому можуть стати причиною банкрутства та ліквідації банку.

Висновки з цього дослідження. Отже, забезпечення економічної безпеки банку відбувається як безперервний процес, що виступає як цілеспрямована, науково обґрунтована діяльність комерційного банку, яка спрямована на захист його життєво важливих інтересів. За 2014–2016 рр. кредитний портфель банку зменшився на 115 590 млн. грн. Найбільшу питому вагу мають кредити, видані

клієнтам, які займаються гуртовою та роздрібною торгівлею нафтою і нафтопродуктами; друге місце посідають кредити, надані фізичним особам, третє – кредити на виробництво та торгівлю феросплавами.

Проведений аналіз діяльності банку упродовж 2014–2016 рр. свідчить про те, що банку загрожує криза. Необхідно підвищити рівень рентабельності, розширити групу активів, які приносять процентний дохід, оптимізувати кредитний портфель, залучити нових клієнтів з боку фізичних осіб, переглянути свою структуру активів, знизити ризик операцій та змінити депозитну політику.

Аналіз показників економічної безпеки ПАТ КБ «Приватбанк» з використанням низки показників, таких як показники, що базуються на структурі та достатності капіталу банку; показники, що базуються на структурі залучених та запозичених коштів; показники, що характеризують якість активів; показники оцінки рівня доходності; показники, засновані на оцінці рівня витрат; показники, що характеризують рівень захищеності банку, свідчить про наявність низки проблем у діяльності банку, які в майбут-

Таблиця 4

Оцінка рівня економічної безпеки ПАТ КБ «Приватбанк» за 2014–2016 рр.

Назва показника	Кількість балів станом на кінець дня 31 грудня		
	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Рентабельність активів, %	0	0	0
Рівень процентної маржі (кредити-депозити), %	10	10	10
Ефективність роботи банку	5	0	0
Ефективність операцій з процентними коштами	10	5	0
Ефективність комісійної діяльності	10	10	10
Прибуток на одного співробітника	0	0	0
Ліквідність (миттєва), %	10	10	10
Поточна ліквідність, %	10	10	10
Короткострокова ліквідність, %	10	10	10
Рівень проблемних кредитів, %	0	0	0
Коефіцієнт кредитних ризиків	10	7,5	0
Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань	7,5	7,5	0
Коефіцієнт достатності капіталу	10	10	0
Всього балів	92,5	80,0	50,0

Джерело: складено та розраховано авторами

ньому можуть стати причиною банкрутства банку був недостатнім, а у 2015–2016 рр. – та ліквідації банку. У 2014 р. рівень безпеки критичним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тагирбеков К. Основы банковской деятельности. Москва: Ось-89, 2003. 446 с.
2. Гриценко Р. Економічна безпека банківської системи України. Вісник Національного банку України. 2003. № 4. С. 27–28.
3. Бочаров О. Формирование основ экономической безопасности в банковской деятельности: дисс. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.05. Москва, 2003. 172 с.
4. Зачосова Н. Кадровий менеджмент у системі економічної та фінансової безпеки комерційного банку. Сучасна економіка. Київ: ДІПК, 2011. Вип. 5. 72 с.
5. Джаилова А. Национальная безопасность Кыргызстана в аспекте банковской системы экономической безопасности. Вестник КРСУ. 2015. № 3. Т. 15. С. 22–26.
6. Барановський О. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. Безпека фінансових інститутів. Київ, 2010. 715 с.
7. Организация деятельности коммерческого банка / под ред. К. Тагирбекова. Москва: Весь Мир, 2004. 843 с.
8. Єпіфанов А., Пластун О., Домбровський В. та ін. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с.

REFERENCES:

1. Tahyrbekov K. Osnovy bankovskoy deyatel'nosti. – M.: Os'-89, 2003. – 446 s.
2. Hrytsenko R. Ekonomichna bezpeka bankivs'koyi systemy Ukrayiny / R.Hrytsenko // Visnyk Natsional'noho banku Ukrayiny. – 2003. – № 4 – S. 27–28.
3. Bocharov O. Formyrovanye osnov ekonomycheskoy bezopasnosti v bankovskoy deyatel'nosti: dys. kand. ekon. nauk: 08.00.05. – M., 2003. – 172 s.
4. Zachosova N. Kadrovyy menedzhment u systemi ekonomichnoyi ta finansovoyi bezpeky komertsyynoho banku / Suchasna ekonomika: Vypusk 5. – Kyiv: DIPK, 2011. – 72 s.
5. Dzhaylova A. Natsyonal'naya bezopasnost' Kirhizstana v aspekte bankovskoy systemi ekonomycheskoy bezopasnosti / A. Dzhaylova // Vestnyk KRSU. – 2015. – № 3. – T. 15. – S. 22–26.
6. Baranovs'kyu O. Filosofiya bezpeky: monohrafiya: u 2 t. Bezpeka finansovykh instytutiv. – K., 2010. – 715 s.
7. Orhanyzatsyya deyatel'nosti kommercheskoho banka / pod red. K. Tahyrbekova. – M.: Ves' Myr, 2004. – 843 s.
8. Yepifanov A. Finansova bezpeka pidpnyemstv i bankivs'kykh ustanov: monohrafiya / / A. Yepifanov, O. Plastun, V. Dombrov's'kyu ta in. – Sumy: DVNZ "UABS NBU", 2009. – 295 s.